MR. S. I. KYLYMNYK
Library
NO. SEC.

ДАНИЛО ЛЕПКИЙ.

ПОВІНЬ

Оповідання з життя українського народу

Ціна 20 центів

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ
Торонто, Онт.

MR. S. I. KYLYMNYK
Library

NO..... SEC.....

ПОВІНЬ.

Оповідання з життя українського люду

написав
ДАНИЛО ЛЕПКИЙ

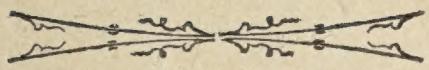

UKRAINIAN BOOK STORE
10348 - 101st ST.
EDMONTON, ALTA.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ
Торонто, Онт.

З Української Друкарні Василя Цвіори
Торонто, Онт.

MR. S. I. KYLYMNYK
Library

NO..... SEC.....

I.

Нема в світі кращої землі над наш родинний край, прибраний лісами і полями, замаєний лугами, заквітчаний лелієвими імлою повитими горами та широкими сіножатами. Убогі села мов звізди по небі розкинулися по нім зі своїми невеличкими хатами; широкі ріки мов срібні бинди ріжними вигинаннями та кривульками розтягнули свої русла ген-ген до одного та до другого широкого моря. Красна та наддністрова країна зимою, коли отулиться білим сніговим покривалом, розкинеться довгою недоглядною габою, на котрій десь-недесь мріють та мигтять заколисані буйними студенними вітрами до зимового сну густі гаї та луги; а ще краща ця сторона весною. Тоді пробудиться кождий корчик, кожде деревце кожда травиця; зі всіх сторін подихає житєм і свіжістю. Шувар мигтить зеленим листєм з легеньким вітром до ясного сонця, полискується розмаїтими відтінками своєї краски. Дністрова вода хвилями плюскається об за-

маєний корчами лози пологий беріг, що поволі з легенька по лівій стороні ріки підимається трошички вище, а за невеличкою стругою надувся округлим горбком. На горбку стояли будинки Юрка Залуки.

На самім переді до полудня розсілася простора хата з невеликими вікнами з двома світлицями, збудована з ялового, гладкого, обібраного з кори диля, пошита довгими, рівними рядами кичок; з далека-ж білівся на даху невеличкий чисто побілений комін. За хатою стояли стайні, дальше тягнувся просторий тік з великою стодолою, шопою на сіно та возівнею і двома оборогами. Зараз перед хатою спадав горбок у довгу простору низину, що своїм полудне-во-західним краєм доторкалася аж окраїни нашого Підгіря. Перед вікнами росли вишні, кілька яблінок та грушок, межи котрими рівними лініями стелилися грядки.

При самім струзі на західній стороні від хати Залуки в долині присілася мала, обдерта, хатина Якима Баривки. Ціла хата зі своїм подертим дахом без кізлинь подалася та перекривилася до Дністра, маленькі вікна доторкалися майже землі і ледве-ледве впускали до чорної поганої світлиці кілька ясних лучів весняного сонця; стіни розсувалися з кождим днем все більше, обтріпуючи з се-

бе невеликі вальки сухої глини. З боку до хати прибудував Яким невеличкий хлів куда заганяв свою одиноку корову. Зараз за хатою тяглися довгою полосою наддністрянські болота; твердшою тільки землею була получена тая осада з осадою Юрка, куди також витоптано вузьку круту стежку.

Тоту сторону прозвали люди „Мельниками" здається з тої причини, що колись стояли там два великі млини. Однак серед величезної зливи одної темної ночі страшенна вода змела їх з лиця землі навіть разом з людьми, котрі також знайшли свій гріб в студених хвилях глибокої ріки. Чудним якимсь способом уратувалися тільки діти з тих млинів і змогли видертися на величезну грушку. І вони дійшовши своїх літ, обняли батьківську землю тай побудувалися, однак млинів вже заложити не могли з людської зависти. В селі бо кметі поставили великий з трома колесами млин що тарахкотів на цілу околицю та молов з наоколичних сіл і в день і в ночі дрібненьке зерно.

„За сиротою Бог з калитою"... каже народна приповідка; так і з Юрком. Ставши господаром, праці Залука не боявся; нераз його ніч з хати вигнала, ніч і пригнала тільки на те, щоби по тяжкій праці трохa відпочити та набрати сил до дальшої

роботи. За то в кілька літ пишалися будинки на його обійстю мов в якім фільварку. А худобу, коні, корови та воли умів Юрко так виплекати та доглянути, що добрі господарі з поблизьких сіл завидували йому. Ба навіть знайшлися і такі, що називали його чарівником або посуджували, мовто Юрко мав хованця, котрого на своїм стриху кормить несоленою стравою, доглядає та підлягає йому; за те хованець серед темної ночі попасе йому худобу на чужій долині або нивці, повяже снопи, дасть грошей та подбає о всяке богатство.

Тимчасом Яким Баривка якось не дуже дбав про батьківську землю; не дбав про тую богату ниву, на котрій його покійний батько та мати гірко працювали, на котрій зріс і котра в собі хоронила для него богатство та достаток.

— На що мені так гірко працювати? Або я світ пережию та переїм весь хліб? — нераз казав сам до себе та лягав серед літної спеки під розлогу грушку, не зважаючи на те, що люди мов муравлі висипалися в поле з косами, вилами, граблями та серпами.

У Якима все в найтящий літний робучий день, був час відпочинку. Колиж прийшла зима, Баривка, обгорнувшися подертою кожушиною, тинявся від хати до хати, грі-

ючи закостенілі руки при чужім жарі, бо в своїй з глини зліпленій хатині не було чим запалити, крім сухої тростини, що на далекім замерзлім болоті повівала своїми стріпатими китицями, шелестіла з буйним студенним вітром та гойдалася на всі сторони.

II.

Було це в осени. Пожовкле листя шелестіло та летіло крутими Дністровими берегами; вода дрібними, щербатими хвилями цілувала засипаний білим піском стопи берегів; павутина довгими білими нитками торочилася понад широкими скошеними сіножатами, зачіпляючись на лозових корчах; сонце блимало мов погасаючі очі чоловіка, котилося по широкім чистім небі та лляло на землю своє світло мов розтоплене золото.

В селі гамір. Щебетали дрібним щебетанем пискливі скрипки, гуділи протяжним бубоном та реветом два баси, кождий собі що иншого: оден теріхкав мов-би хто тягнув палицею по густім кілю в плоті, а другий стогнав довгим хрипливим стогнанем. Парубки вигойкували, звеніли підківками, зіставляючи за собою густий туман пороху; дівчата шипіли мов сполошене стадо гусий,

реготалися звінким реготом. Пісні ллялися, мішалися з тонами музики, вплiталися в людську бесіду. На конях поперед цілого походу їхали весільні дружби, помахуючи довгими нагайками. З цілого того реготу, крику, галасу та співу мов з глубокої бездонної води виринав грубий охриплий голос Якима та бубонів уриваними словами...

— Що?! я собі такий сам пан, як Юрко... а може і ліпший!... Однаковим ми миром мазані! Я не розбійник, не душегуб! Чого-ж тручає мене?

— Але-ж, Якиме, Якиме, Юрко тебе не видів! — приговорював хтось.

— Не видів? Ага, не видів! Таж він стояв зі своєю молодою зараз коло нас, я у вінці і він у вінці та з хусткою при руці; лише йому хотілося відтрутити мене жебрака ген далеко, щоби я не поваляв його панської милости!

— Бійся Бога, що ти верзеш?! — казала стара жінка. — Гріх гризтися в своє весілля, бо з'остогидне тобі твоє ціле життя!

— Не журіться мною та моїм життєм!... — храпів Яким, затискаючи кулаки. — Що буде, то буде, а я мушу порахувати богацькі кости!... Нехай попамятає Якимову руку!

А весільні співали, гопкали по дорозі, плескали в руки. Миготіли червоні китайки

з легеньким вітром, обвиваючися навколо дівочих кіс; розцущене волося княгинь мов довгі волокна льону хвилювало по дівочих плечах; сонце ясніло ясними промінями, відбившися від позолочених двох вінців, Що мов царські корони пишалися на головах двох молоденьких, красних мов маєва днина невіст.

Юрко вертав зі своєю подругою якийсь невеселий з церкви зі свого шлюбу; якісь дивні думки тиснулися в його душу в часі його весілля. Він бачив душею покійного свого батька та матір, він бачив своє сиріт-ство. Весільні-ж пісні, що відбивалися о його вуха, хватали за молоде серце і палили його так, як палить осінний мороз дрібненьку квіточку.

— Юрку, що тобі?... Чого ти так засумувався? — питала Марина Юркова подруга.

— Не питай, бо й сказати годі — відбуркнув.

— Може уразив тебе Яким?!

— Або-ж я Якимові що винен? От шукає собі напасти! Не має як зачипити, то винаходить Бог знає що. Вже не оден говорив мені, що Яким сердито дивиться на мене, здається від тоді, коли я від жида відкупив його нивку. На що-ж продавав?!

І пісні ллялися, зойкали скрипки дрібними

зойкали, пищали, скомліли тьохкали та дрожали; два весілля йшли селом Якимове передом, а Юркове за ним. Із хатів вибігали діти та жінки в чорних сорочках, з обгорілими лицями, ставали при дорозі та вдивлялися в весільних, дивились на князя та княгиню...

Холодна, тиха, осінна ясна ніч. Далеке, безконечне небо посутеніло та мов рушається і блимає від блиманя зір та блідого світла місяця. Місяць розтряс своє сяєво ген-ген по глубокій воздушній пропасти і затьмив ним бліді зірочки молочної дороги. З неба мов дорогі жемчуги паде роса, стелиться наддністровими просторими степами мов сіра плахта, зросюючи своїми дрібненькими каплями вершечки дрібної пожовклої травиці. По вершках дерев перелітає легенький вітрець не мов якесь тайне шипотіне ангела; вода хлюпається об сонні береги, хвилі підіймаються то спадають, одна другу доганяє та випереджує; голос збудженої з просоня чайки закиглив і розлягся рікою мов сумне реготання Русалки, що випливла з лелійового свого ложа з шклянної палати на верх води, щоби заманити до себе живу душу. В воді рухаються дрібненькі зори, дрожить в кучерявих хвилях блідим підблеском місяць, купається делеке просторе

безконечне небо.

Дрімає тихим сном наддністровий луг немов якесь недоглядне та нерухоме чорне море; головаті верби поспускали свої гиля в тиху воду, немов-би потайком хотіли пригорнути її до грудий; одні вільхи, що стояли осібняком, як-би якісь страшні велити піднялися гордо в гору, мов-би хотіли своїми руками дістати самого тихого неба.

В Юрковій хаті миготить слабим світлом каганець, блискаючи неясним сяємом на тиху кімнату. На стіні хитається довга тінь Марини, що ще крутиться коло постели. На постели, з розчерепленою головою, заллятим кровю, обпухлим лицем, лежить Юрко, не знати чи живий, чи мертвий; губи посиніли, очі підпухли, заплющились, лише груди підносяться, знак, що дихає. Марина ломить руки, підносить їх до неба; але небо німе, глухе, нічого не каже на її ридання.

— За що покарав тебе безвинного так той яким?! Коби в мене сила, я видерла би йому серце, як тая змія люта виссала би теплу кров, я пронизала би на скрізь його мозок! — гомоніла Марина.

— Цить... Марина... не клени!... Най Бог йому не тямить... моєї крив...ди!... — ледве ледве прошептав Юрко.

Молода жінка замовкла, сіла на лаву коло вікна і глянула на двір. З неба покотилася зірка, зіставляючи за собою довгу ясну смугу світла.

— Чи може це зоря його молоденького життя погасла та впала на землю? — І вона глянула не постіль. Юрко спав тихим, солодким, покріпляючим сном. — Абож то на землі нема більше людий, тільки Юрко оден? Одні умирають другі родяться, одних свічечки гасить смерть своєю студенною рукою, других запалює ангел і несе, щоби поставити на небі!

Довго-довго такі думки плуталися в молодій голові Марини. В кінци змучилась і знемоглась, похилила голову край стола тай заснула, не видячи, як рання зоря пурпурою прибрала східну часть погідного неба.

III

Минали літа, летіли місяці та тижні, плили дні за днями мов Дністрові филі, одні других скоріще. Хвиля ніколи назад не вернеться з безконечного бездонного моря; так не вернуться і літа, що мов сон майнули поперед Юркові очі, лишаючи за собою тільки неясну смужечку любого спо-

мину та згадки. Юрко охляв вже трохи. За той час кільки то дечого змінилося в селі! Ба в самих Мельниках кільки перекликотіло життя, кільки докорів мусів наслухатися Юрко від свого сусіда, особливо тоді, коли Яким вернув до дому трохи підпитий.

— Ти мислиш, що ти багач? У мене такі багачі на долоні! Махну рукою, подую раз, тай вже по них! — верещав нераз Яким. — Або що мені твої діти? Всі вони троє на купу не варті за мізинний пальчик мого Грицька! Го, го, колись твоє господарство лиш шморгне в Грицькову кишеню!

Юрко нераз слухає таких верзливих Якимових річей. Досада злість та жаль бере за серце, тисне безвинну душу мов кліщами, якісь погані думки плинуть до голови.

— Возьму, задушу пяницю, бо вже остогидло мені й життя через него. Нема супокою ні в день ні в ночі... може й гріха тяжкого не буде! — Але по хвилі сплюне на землю, удариться в груди тай каже — Боже будь при мені! Що це я думаю? Най жиє! Може набере коли розуму! — ще й дітям наказує — Дайте спокій, не дражніть! Старший чоловік, гріх сміятися!

А діти ростуть мов на дріжджах, веселять своєю веселостю Юркові та Маринені

тихі дні робучого життя.

— Іванко по мені лишиться на батьківщині. І не зле йому буде, коби тільки знав шанувати мою працю! — нераз казав до жінки Юрко.

— А з Василько м що зробимо? — питає Марина.

— Василько учиться добре, може що з него буде; а ні, то куплю в селі кусник города, вибудую будинки та зроблю його господаром, коби тільки прожити. А може і Якимове обістя прийдеться купити?!

— Не купуй бійся Бога! Вже за поле, що ти купив від него та заплатив добрі гроші, наслухаюся що дня ріжних баляндрасів, а за обістя треба би утікати з хати!...

— Не куплю я, купить другий тоту святу земленьку, а Грицько здається лишиться без куточка!

У Якима тимчасом йшло як з Петрового дня. Ще доки жила перша жінка, доти якось і Яким держався хати, дещо зробив коло господарства тай і в поле заглянув. Але від коли Горпина умерла та Яким оженився в друге з Юстиною, від тоді утікав з своєї власної хати, немов-би вона заповітрена, боячися Юстиниого язика що колов його гірше жала.

— Я не буду робити на твого хлопчись-

ка! Досить я напрацювалась у наймах, тепер не хочеться мені!

— Або-ж ти не знала, що у мене дитина?! Ще приходять не на такі діти тай живуть по Божому, а тобі за багато і того одинокого мого сина! Ох Грицьку, Грицьку, який ти бідний без рідної матери!

А Грицько тимчасом ріс як тота билинка в полі: куди вітер повіє, туди вона похилиться; куди серце потягне, туди йде, не питаючись, чи його поступок добрий чи злий. Грицько може і не знав, що то добре, а що зле. Він чув тільки те, що коли люта мачуха бє, то його болить, пече та щіпає; і тоді затискав зуби, кидався на землю і копав Юстину ногами, де попало, штовхав руками, ловив острими нігтями за лице, волося та сорочку, а вирвавшися з немилосердних рук, утікав мов буйний вітер, покривляючися недобрій жінці.

Тото ще більше лютило Юстину; якесь дике завзяття обгортало серце, а ненависть до хлопця росла та росла. Грицько догадувався того, своєю душою умів читати та відгадувати ті страшні чуття, що мов на млинських лотоках вода, клекотіли у нутрі мачухи, і не раз ховався цілими тижнями по шуварах та наддністрових чагарах, слідячи, де обертається Юстина. щоби змогти

вбігти до хати та вхопити кусник якого хліба або скілька добре недоварених бульб. Комарі та полеві овади покусали нераз аж до крови молоде тіло, великі бомблі мов сливки понабігали, свербіли та пекли Грицька. Але Грицькові байдуже! Він уганяє широким степом мов вітер, буяє душою своєю, спинається по головатих вербах за пташачими гніздами, вибирає та випиває яйця, смажить на вогні воробчики та коростелі, заставляє сітки, заходить в Юркову бульбу, біб та горох, підкрадається до саду та рве що може; хотів би все знищити, зруйнувавби ціле сусідське господарство та будинки, коби тільки сила. Так ненавидить Юрка та Юркових дітий! А за що, за яке, цього і сам не знає.

— Татуньо проклинали Юрка, не любили його дітий, дивилися кривим оком на його будинки, і я так роблю! — нераз сам до себе говорив Грицько.

Люди що переїзджали через мелники, здивовані дивилися на великого здорового хлопця з червоними лицями, з видутими устами, з малими живими оченятами в чорній подертій ряднині. Ноги у нього чорні, лице негарне, волося довге, кострубате, ніколи не чесане. Про Бога, про світ, про людий і не питай його... Степ це його хата,

природа його мати.

— Що це за чудовище?! — питали люди один другого, дивлячися на Грицька.

А Грицько виставляв язик, плескав в долоні, покривлявся людям та кричав...

— Не видів ти мене, га? Дивись, дивись, колесо тобі в возі обертається, кінь підскакує, драбина скрипить! Дивися скоро та рятуй бо пропадеш! — верещав та реготався на цілі уста.

— Тьфу, пек тобі осина пропадь! — казав чоловік, затинав коні та їхав скоренько.

Тимчасом Грицько, поза туманом чорного пороху скулившись, летів за возом, чіпався розвори, вискакував в полукішок і витягав що з него, або робив людям деяку пакість; гальмував колеса, мастив болотом заденки, причіпляв колючі бодяки і т. п. Люди, обернувшися та зловивши Грицька на возі, свягали бичем; але Грицько скакав на землю, летів стрімголовою у високу траву та реготався якимось диким, страшним реготом.

IV.

А у Юрка в хаті здавалося, що поселився ангел супокою та гаразду. Все тихо, в

згоді та єдности працює як не в стодолі та в хаті, то в полі або на сіножатях. Іванові вже пішло на шістнайцятий рік. Він лише о рік оден старший від Якимового Грицька, а вже і до серпа береться і з кіньми наніч виїде. А в церкві як потягне „Апостола" своїм тонким, високим голосочком, то мов той соловій, що на весні закрившися в зеленім густім ліску, виводить любі, дрібненькі тьохканя. У Юрка та Марини аж серце радується, як люди зачнуть зглядатися на хори на їх дитину; нераз горяча слеза з радости заясніє в їх очах та покотиться по лиці. Люди хвалять Юркові діти, бо вони нікому не роблять шкоди, шанують чужу річ, не рушили-б нічого чужого, щоби це було з самісінького золота або обмазане солодким медом, знають що до кого заговорити, що кому сказати і яку честь віддати.

А вже найбільше Юрко та Марина тішилися своїм Василем. Йому пішло доперва на чотирнайцятий рік, а кілько він вже вивчив книжок в мійській ґімназіяльній школі, кілько перечитав! Ба і професори хвалять Василька.

— Добра дитина! Будуть з него люди! — кажуть.

— Коби то Бог дав! — шепче Юрко.

— Не бійтеся, господарю! Той гріш, що

ви вложили на Василька, не страчений! Це величезний маєток вашої дитини, бо вона через него придбає собі науку...

Була остра зима. Студенні північні вітри жбухали снігом, крутили страшними туманами, проймаючі морозом та стужею навіть загатою обваровану Юркову хату. Дністер покрився грубим ледом, загорнувся білим сніговим покривалом мов мертвець. положений на лаві. Ціла простора наддністрянська далечь забілілася; тільки стіжки чорного сіна мріють мов чорні точки атраменту на розложенім білім аркуші паперу. Голі корчі лози ледви-ледви повиставляли свої голови з сніжних заметей, мов-би і вони боялися великої лютости зимової стужі. Одні головаті верби похитують своїми галузями та шумлять і виють скомлючим голосом якусь мервецьку пісню.

В Якимовій хаті тріщать крокви від вітру, зірвані старі чорні кички котяться по снігом покритій рівнині мов перекотиполе, не обзираючися на ті діри, котрими дрібний сніг втискається на під; побиті шиби вікон дзеленькотять; по хаті моторощить вітер дрібними пилиночками білого снігу; видно до світла їх сверкаті кришталики чути на вулиці їх стужу. В хаті стужа, а на запічку на кулаці соломи лежить хорий, цілий в го-

рячці Грицько. Мачоха покинула хату, попльонталась з двома дрібними своїми дітьми до села, до родини, а Грицька лишила на Боже змилування. Про Якима і слух загинув; від півроку не показувався до села.

Від рана плентався Юрко по своїм гумні: напував худобу, давав то „перед водою" то „по воді", заглядав до стодоли до молотілників, згортав якусь солому, що вітер померв ив, та нипав щось при санях. При тій цілій роботі спозирав на Якимову хату.

— Чи тамка померли, чи що? — думав Юрко. — Від самісінького рана ні диму, ні ніхто не виходить з хати! Що то такого?! Люди позагарали?!

Переліз через пліт і пішов до Якимової хати.

Вітер гудів, гонив перед собою чорні снігові хмари, що моторощили грубими клаптями білого снігу. На землю спускався вже чорний вечірний сумрак, витискаючи померкле денне зимове світло. Юрко зі своїм сином Іванком двигали на своїх руках обвитого в кожух хорого Грицька з Якимової хати.

— У нас розігріється, закропиться ложкою теплої страви то прийде до себе! — казав Іванко до батька.

— Ні, не прийде Грицько так скоро до

себе! Дивись який хорий, не рушиться, не поратується, лежить як колода, не тямить нічого і не говорить. Коби хотяй...

І старий замовк.

— То будемо доглядати, заходити, може колись і подужає! — казав Іванко і мов євангельский Самарянин з напруженням своїх молоденьких сил двигав Грицька, забуваючи на всі побої та прізвиска, які нераз дісталися йому від Грицька. Хлопяче серце не памятало про лихі поступки хорого, але жаліло над недолею та хоробою опущеного бідного хлопця.

По цілих довгих зимових ночах блимало в Юрковій хаті неясне світло каганця. Грицько мучився, побивався, кидав собою, торочив якісь нескладні слова, зривався з постели і радби десь полетіти в білий широкий світ. Марина та Іванко доглядали його що дня, поїли овочевою юшкою, заливали молоком, обкладали горячу голову студеною водою. Довго-довго боровся молодий хлопець з смертію, однак в кінці природа та кріпка будова тіла перемогла. Грицько підвівся та почав приходити до себе.

— Де я?... Що зі мною? — оглядаючись по хаті, запитався перший раз.

— Цить, Грицьку, ти дуже-дуже хорий!

Лежи, не рухайся, щоби тобі не пошкодило! — каже Іванко.

— А чи я довго у вас лежу?

— Пять неділь!

Грицько нічого не казав більше, лише лежав, устромивши свої понурі очі в стелю. Якісь дивні думки перелетіли по його голові. Їм знайти кінця розторочити їх з того зачарованого клубочка, сам Грицько не міг; то щось мов ясна блискавка освічувало душу то чорною плахтою накривало його думку.

— Може вони зробили мені що злого?... По що держать мене у себе, коли я їх так ненавиджу? Або вони мене справді так люблять? О го, го, знаю я, не здурите... Почкайте, утечу!

І хлопець підвів голову, пробував піднестися; але голова ходила коловоротом, скипала та лупала, руки тряслися мов осиковий листок, поперед очи літали жовті точки, одна другу переганяє, ширшає мигтить, та щезає, голова сама клониться на мягку подушку. І знов плинуть як Дністрова вода думки.

V

Весна. Земля і ціла природа воскресла. Наддністрянській луг зазеленівся, зеленою

пишною шатою покрився просторий степ, лише з помежи того далекого моря зеленої краски десь недесь полискують своїми ясними срібними зеркалами маленькі озера та струги, до сонця мигтять червоні та сині квіточки. Дзіботить в траві ріжнородне птацтво, фітькають коростелі, деркають деркачі, гудить гук закрившися в шуварі, кигликає сполошена сойка, воробці на галузю верб цвірінькають немов сваряться з собою, шемордять пільні коники: а геть-геть в горі крутяться величезні яструби, спозираючи на землю. Дністер плине поволі та поважою, мов якусь довгу-довгу думу думає; ні плюсне, ні бризне водою, ні запіниться.

Грицько знов буяє мов вільний птах, веде давне збиточне життя, витрясає Залукам вершки та саки, що позаставляли на рибу. Не змінилася його давна лиха душа і на волос, хотяй хороба лишила свою печать на тілі, обскубавши волося з голови За Іванком кидає грудами та патиками, покривляється Марині та Юркові, прозиває людські діти, пустує так, що Іванко сказав раз до тата...

— По що ми милосердилися над ним? Чиж не ліпше було би нам, як-би Грицько умер?!

— Цить, так гріх казати! — відповів

Юрко — Най жиє, кілько йому назначено!

Вечером в неділю зладив Юрко віз. Напхав трохи сіна, положив якусь торбину з дечим для Василька, кинув і корець торічного збіжа. приладив шлеї, щоби раненько в понеділок запрягчи коні та потарахкотіти на торг до Дрогобича. Коні паслися цілий день в неділю над Дністром, щоби відпочавши собі скоренько мчали до міста. А коний у Залуки аж дві пари; чорні як круки, ситі аж полискуються, моцні як кати.

Ледви поблагословилося на світ, як Іванко запряг коні до воза. Юрко сів, взяв важки до рук тай поїхав. В селі майже з кождого вигона виїздили вози обладовані ріжнородним добром, на возах квічали в великих плетених кошах та соломянках пацята, теліпалися звязані кури, квакали качки. Люди здоровкалися, желали собі щасливого торгу і їхали оден за другим. Залука нагаяв, минав вози; але за годинку щось коні помучилися.

— Що за нужда? Ще не далеко їду, а вже стають! . . . Ба, а тому підручному що? — сказав сам до себе, зліз з воза та почав оглядати ногу підручному коневи. — Щось храме! Чи де покрутив, чи що?

Оглядає Юрко коня, нипає, дивиться нічого не видно. Сів на віз, махнув бичем,

коні побігли; але підручний добрий молодий кінь, чогось штекульгає на задню ногу. Ледви-ледви заїхав залука до міста, а з міста порожний віз притяг один кінь: підручний якось дотеліпався до дому, нога обпухла, конина посоловіла. Пішов Юрко по чоловіка, що знає від худоби. Оглядають роздивляються, але не знати, що такого коневи сталося.

— Може само мине! — каже чоловік. — Заждіть, бо я не знаю, що йому; в клубі нічого, рани нема, може підбився!...

Радить Юрко коневи, що тільки люди кажуть: смарує оковиткою, натягає, купає в Дністрі, обкладає вареним костезілєм. Та дарма! Нічого не помагає.

От так минуло щось зо дві неділі. Якось в неділю з полудня прийшов до Залуки Илько Салак. Чоловік з чоловіком найрадніше говорить про те, що його болить та тисне; так і Юрко почав розповідати про коня.

— І такой храмає?

— Та храмає!

— Подивіть-нося ви йому добре: чи не перевязав коневи ноги тонким шпаґатом Якимів Грицько? Бо мені вчера мої діти казали, що Грицько тому дві неділі щось коло коня нишпорив.

Юрко кинувся як опарений, взяв капелюх і пішов з Ильком до коня. Оглядають, придивляються, шукають, аж ось під волосінею на самісінькім котику вгризся шнурочок коневи в мясо та почав поростати. Илько чарахнув ножиком, шнурок тріс, потекла кров, а Залука затис зуби та закляв тяжко.

— Вже не знати, що і робити! Прийдеться покидати хату та йти в світ за очі з дітьми та жінкою через того урвителя! Перед вчера то так оббив мого Илька, що ледви рушився; нині хлопчисько, підвівся, пішов до коня подивитися, а той як біснуватий з патиком знов за ним! Добре що утік...

— То заплата за зиму — каже Илько — і за тото, що ви так коло него ходили та годували своїм хлібом!

— От і не згадуйте, бо мені аж щось робиться!.. Але коби пішов в найми!

— А піде?! Я сам йому казав, просив! Ще мені таке повів, що мені аж в пятах постигло!

— Громада повинна щось зробити!

— А щож громада зробить?! Дай собі раду з таким! Він підпалив би ще!

Грицько все буяв тай буяв. Вже і люди зачали його боятися та обминати Якимову хату, щоби не зустрінутися самому з молодим Баривкою, що розрісся як здоровий дуб.

VI.

Було це в Петрівку. Люди покосили перші трави. Легенький вітрець повівав любими пахощами скошеної трави; сонце гріло-пекло; цілий день небо було чисте як хрусталь; під вечер над землею повисла якась духота, вітер утих; людям, що робили коло сінокосів, приходило тяжко відітхнути якимсь збитим душним та тяжким воздухом; птацтво утихло, лише комарі та полеві сліпухи-овади липли до лиця, сідали на руки та шию, їли аж до крови людське тіло; дерева стояли нерухомо, навіть найлекший вітрець не рушив їх верхами. Здавалося, що небо сипле на землю пекольною жарою. Лише з Дністра подихало якимось холодочком.

На західнім рубчику неба розтягнулась довгою смугаю чорна хмара. Вона ширшала, підносилася до гори, прибирала ріжні подоби, аж вкінци затопила в своїм чорнім внутрі огненне лице золотого сонечка... Вітер подув; з першу легенько колисав травою, деревами, потім заскавічав, заревів, розбісився, закрутив страшною курбелюхою, зриваючи соломяні капелюхи з хлопських голов, розмервлюючи довге волося, ніс скошену траву, ломав галузя вільх та верб. Дністер хвилював, реготався як скажений,

бючи хвилями об беріг, пінився, клекотав. В хмарі блиснуло, освітило ясне жовте світло землю і загуркотало страшним громовим реветом. Небо ціле закрилося чорними дощезими хмарами; Дощ хлюпнув як з коновки...

Землю обняв від разу якийсь холод. Вітер троха утих, лиш дощ лопотів по листі дерев, плюскав по Дністровій воді, бив об шиби Юркової хати. Юрко з Мариною пополудни поїхали до сина до Дрогобича, хотіли в місті переночувати, поробити на другий день ріжні справунки та вернутися коло полудня до дому. На господарстві лишився тільки Іван, наймичка та семилітна маленька сестричка Іринка.

Чорна, страшна ніч. Дощ хлюпоче. лле як з коновки, журчить вода з стріхи. Якісь журливі думки насуває монотонне дощеве хляпотінє на Іванкову душу. Вітер скімлить в димарі мов грішна душа на страшних пекольних муках: то загуде, то зойкне, заскімлить, завиє мов вовк, то протягне якимось тоненьким свистом. Дощ грубими каплями бє о шиби, а шиби дрожать дзеленькотять, посвистують своїми гилями дерева, чути до хати шум та клекіт Дністрової води.

Іванко довго сидів при вікні, спозираючи на тоту широку далеч, що довгою рівни-

ною розбіглася ген-ген від горбка, на котрім стояли їх будинки; але серед страшної нічної темноти нічого не бачив. Лише в шибах вікна відбивалися якісь невиразні постаті, мов-би безобразні бовдурі наймички та Іринки, що снувалися по хаті. Довга смуга світла стелилася з вікна на подвірю, а дерева гойдаючися прибирали своїми чорними контурами ріжну страшну подобу: то схилялися то мов мерці в могилу, то витягалися десь в гору без кінця. А дощ лопотів по листю, хлюпав водою, що зібралася у ріжні то більші то меньші калабані на подвірю, журчав окап зі стріхи, бив грубими каплями об шиби, каплі же розбившися втискали свою студенну воду незрячими шпарами в вікно до хати, і вода плила по варцабі аж на лаву та на землю. Іванко змітав з варцаби воду рукою. Дощ не переставав, але лопотів ще більше, ще сильнійше, мов-би своєю водою захотів затопити землю напоїти Дністер своїм студенним напитком.

Грицько від весни не був ще в хаті. Уганяючи по просторих широких наддністрових рівнинах, заприязнився з двома пастухами, що пасли на „панськім“ жидівські воли. Ночував в їх буді, їв з ними їх страву та хліб, завертав велике стадо круторо-

гих волів, ловив рибу та буяв мов степовий кінь. Пастухи, що вже їли не з одної печі хліб, що були і під лавою і на лаві, покепковували собі з Грицька, сміялися, а деколи і штовхали. Грицько затискав зуби, але не плакав, лише відгризався, як умів і міг.

— А ви що?! пани? вельможі?!... Жидівські побрехачі! — казав.

— Але не гольтіпаки, як ти!.. Не дикуни та поганці!... Бодай видим людий, не живем так як ти, з вовками!

— Не знати, чому не живете?! Правда, не з вовками, але з жидівськими волами!

Перед самою бурею та дощем пастухи, погнівавшися на Грицька за те, що закованою острим залізом палицею скалічив коня, не тільки не дали йому нічого їсти, але прогнали, наштурхавши добре, з своєї буди Зі злостею та тяжким завзяттям на душі пішов від них Грицько, по дорозі повитрясав всю рибу з вершок, що заставили пастухи в ріці, кинув вершки на воду, забрав рибу за пазуху і скоро пішов до своєї хати.

Перший раз в його житю почали якісь дивні думки коловоротом крутитись по його молодій голові; його самота і сирітство якоюсь чорною марою ставали перед очі і лякали тверде молоде серце. Грицько мало що не заплакав, а риби билися за пазухою,

студенним холодом холодили його тіло.

В Якимовій хаті палахкотів в печі ясний вогонь; вогненні ясні язики поломені забігали на грубі стебла сухої тростини миготіли своїми викрутами, жарили Грицькове лице та чорні обгорілі руки, що посягали за сиваком - горнятком в котрім варилася риба. А дощ лопотів, залітаючи аж до хати через повибивані вікна, вода журчала довгими пасмугами по стінах, капала з чорної стелі на землю, калюжа лллялася по Грицькових стопах.

Повечерявши кинувся Грицько на припічок, підложив мармурку - шапку та кулак під голову і почав вслухуватися в монотонне хлюпання дощевої води та шум буйного вітру. Вітер гудів, тріщали крокви в хаті, дзеленькало побите шкло у вікнах, хлюпали каплі дощу, а поперед Грицькові очі снувалися ріжні сновиди. Вони розпочиналися від якихось неясних жовтавих точок, точки переміняліся в колісця, перстені та обручі; обручі діставали зуби, страшні огненні очі, великі та широкі клапчаті вуха, якусь страшну гриву і з всего того робився якись страшний звір. Однак контура того страховища продовжалася, розширювалася, ясні лінії розбігалися у якусь невидиму далеч, душа утомилася, умлівала, забувалась, і Грицько заснув.

Вітер гудів, дощ лопотів та капав грубими каплями; гуділа, шуміла та клекотіла вода не тільки у Дністрі, але навіть в невеликій струзі, що крутилася зараз по-за Якимовою хатою.

VII.

Поблагословилося на день. Іванко вивів другу пару коней і спутав їх недалеко Якимової хати. Ціле небо затяглося страшними чорними, дощевими хмарами, що мов тяжке олово повисли над землею, хлюпаючи на світ рясним дощем. Земля, збудившись з нічного просоння, позіхала густою парою. Вода текла то меньшими то більшими нетечами, підносилася високими филями, заповняла струги, рови, озерця, калюжі та ямки, під ногами свякло рідке болото, брискало на всі сторони.

Серед нескошених трав почали показуватися більші шиби води. Вода тота росла, ширшала, розбігалася далеко і ясним кругом обнимала все більшу просторонь. З води помахували тільки своїми вершечками трохи більша трава, бодяки, що зацвили фіолетовим широким квітом, та корчики лози. Однак і вони занурялися та счезали поволи з ясної срібної поверхни води. Іван,

спутавши коні, закрив цілу свою голову рядном і побіг до дому скоренько, щоби обійти полишену на оборі худобу.

Дощ тимчасом хлюпав величезними каплями: здавалося, що небо отворило заставки та дощеві спусти, щоби залляти своєю водою цілу землю. А вода припливала не знати з як далеких сторін, клекотіла по ровах, котилася брудними чорними филями в струзі, скаженіла в Дністрі, підсувалася все більше і більше під Якимову хату. Хата тріщала, глиняні вальки розмочившися обпадували, засипуючи своїм болотом воду, що журчала по - над стіну. Грицько мокрий зі страхом якось спозирав на хату. Його обняв якийсь невисказаний переполох; не знати чому, боявся вийти на світ, хотяй давно вже розвиднілося; ні живий ні мертвий стояв посеред хати і спозирав тужними очима на страшну потопу. Глянув у вікно; ціла дорога, що вела до села а потім до міста була заллята, струга розбуркалася, розіллялася широко-широко. Перший раз, здається, в своїм життю затужив Грицько за людьми.

— Нігде нема і живої душі, — подумав — хіба прийдеться самому без часу потапати!... Не знати, що там у Залуки роблять? Але, що вони! Їх хата на горі, а тут клекоче мов-би нечистий десь пхав воду... І звід-

ки її тільки набралось?

Вода захлюпала міцно. Під самісенькою хатою озвався якийсь стукіт, аж хата затряслася. Грицько ще більше настрашився, але глянув у вікно і спостеріг, як два коні Залуки розпутавшися, приплили перед саму Якимову хату, утікаючи перед збільшаючоюся водою. А вода шуміла. дощ лляв як з цівки, вітер гудів, а Якимова хата тріщала, филі одна за другою підпливали, били об стіни, відривали глину, обполікували чорні підлоги, тиснулися до сіний, потрясали основами, Грицько вибіг на двір. Дністер мов скажений велит ревів своїми чорними скаламученими водами, розливаючи свої филі поверх берегів ген-ген по сіножатях. Вода підступала скоро все дальше та дальше.

Під вечер не було вже видно нігде трави ні корчиків лози; не видно було крутої дороги. Филі води розбіглися на кільканайцять миль вздовж і в ширину, розкинули мов безконечне небо своє срібне зеркало. Лише на південь далеко - далеко миготіла на горі німецька кольонія зі своїми білими хатами, а на заході синівся в мраці вільховий ліс.

Повінь росла, підіймалася вище та вище з кождою хвилею, покриваючи все що

тільки здибала на своїй дорозі, студеною водою; вже обняла своїми раменами Юрків город підпливала до стодоли та шопи. Грицько затривожився, глянувши на хату; а хата рухалася, затріщала, обернулася і підплила, вода досягнула хлопцеві поза коліна. Коні тиснулися на найвище місце, але не могли його знайти. Якась незряча тревога вхопила Грицька за душу: з очий хлюнули слези, уста отворилися, кричали о поміч здоровим голосним голосом, але вода, якби на перекір, своїм клекотанням та шумом заглушувала Грицьків крик розпуки. Найстарші люди в селі не памятають, щоби вода коли так скоро прийшла та так несподівано залляла цілу простору наддністрянську рівнину.

— Де мені дітись? Що почати? — думав Грицько. — Пробував би я переплисти до Залуки, але чиж зможу? Правда, вода несла би мене сама до їх города но все-ж то далеко! А потім я-ж тілько натворив їм пакости, я так ненавидів їх, я злом відплачувався їм за їх хліб і працю, чи-ж приймуть вони мене до своєї хати? Може проженуть, а люди утоплять як того непотрібного шкідливого кота!

І Грицько перший раз по чав застановлятись над своїм грішним, лукавим життєм.

Всі його поступки пересувалися поперед його зворушену душу мов страшні марева, що ведуть за собою чорного упира смерти Йому страшно приходилось умирати і хотяй це життя часами для него самого не представляло великої ціни. то прецінь тепер було воно для него дорогим та солодким. А вода вже підходила під пояс, коні ржали форкали, тріпались. По тілі Грицька перейшов смертельний дрощ, голова закрутилася, в очах потемніло, і ще трохи був-би повалився в воду Але сейчас все те минуло і хлопець вхопив якийсь патик, що приплив до него, в одну руку, другою учепився кінського хвоста, жбухнув коня по спині так міцно, що аж луна простерлася по воді, і закричав проразливим, страшним голосом. Кінь скочив, стріпався, скрутився, але Грицько почастував його другий раз патиком і нагнав в сторону обійстя Залуки. Кінь скочив як опарений горячим окропом і поплив в напрямі до добре знакомих йому будинків; за ним пустився і другий, форкаючи своїми широко отвореними ніздрями та штурхаючи головою Грицька, що волікся по воді, учепившись коня.

Тимчасом Якимова хата, покрутившись троха на місці, зтряслась і рушила ген-ген водою до Дністра. Діставшись на простору

ріку, поплила мов невеличка чайка Бог знає куди! Рікою пливли копиці сіна, скошена трава, кусники дерева, якісь приряди господарські, а з села до Мельників долітав крик, зойкіт та ридання.

VIII.

Темна, дощева ніч. Вітер гудить та скімлить в комині, хлюпає вода, дощ грубими каплями бє об шиби Юркових вікон. Іринка зі сну зривалася що хвилі, кривилася, плакала та ридала за татом та мамою. Іванко як міг утихомирював її, промовляючи:...

— Цить, цить, не плач! Чуєш, туркотить віз, коні іржуть, тато вертають від Василька з міста, привезуть великий колач!

Дівчина троха утихне, але не діждавшися повороту матери, знов побивається, мов тріпочеться дрібна пташина, а при блідім світлі каганця, що блимав на розі великої печі, пхається до вікна, дивиться в далеку, непроглядну, темну далечь. І знов плаче; а плач цей кане якимсь пекучим жаром на Грицькову душу, підіймає її до живого, розбуркує проспане злими вчинками чуття, хватає за серце.

— Іринко, чи чуєш той шум на дворі?! — питається якимось лагідним, мягким го-

лосом Грицько.

— Чую!... А щож це так виє?! — перестався плакати, каже дівчина.

— Це вовки! Вони пожирають плаксивих дітий!

— А які вони?

— У них вогненні очі, острі зуби, великі довгі кігті, а пащеки страшні!

— Ти видів, Грицьку вовка?

— Видів!

— І він мене взяв би?

— Взяв би як-би ти тільки довше плакала!... Цить, не плач... чуєш? га!

І Іринка тиснулася до Грицька та Іванка. Грицько гладив своєю чорною рукою її білу, лебедину, ясну головку, чув її дихання, битя безвинного дитячого серця, дрожання маленької руки, тай його душа мягкла, подавалася, жалувала минулого лиха, бажала утраченого супокою та родинного тепла.

Серед таких думок і чувств замклися Грицькові очі до сну. Страшний образ заплаканої природи відбився сонним образом у Грицьковій душі. Снилося йому, що потапає на глубокій воді, якась обкервавлена страшна рука хватає його за самісенький вершок голови розпростертою долонею і тисне під воду; він хоче крикнути, але вода тиснеться до уст, лляться до носа, до

вух, замикає в грудях віддих. Аж ось Ірінка та Іван хватають його за руку, витягають з пропасти та кладуть на мягку постіль. Але страшна рука росте, з її пальців виростають якісь страшні марева з повикривлюваними широкими устами, з зазубленими зубами, з котячими очима з страшними руками; ноги у них курячі та телячі, шапки червоні, а язики довгі-довгі палахкотять вогнем. Страшні марева скачуть коло його постелі, крутяться, плещуть в долоні, сміються потім вилітають на него, лапають за горло, тиснуть-тиснуть що сили, пазюрі впилися в його шию глибоко він захарчав, захропів, от прийдеться умерти! Та знов Ірінка та Іванко станули при нім, траснули в долоні, і марева десь щезли!

День. Вода заняла цілий сад Залуки і розіллялася так далеко і широко, як тільки досягне око, підступила до стайні і зігнала на подвірря множество звірят, що раді би були урятувати життя перед страшною повенею. Біля полохливого зайця сиділа ласиця, лисичка, миші, ящірки, гадюки, щіпавки, кертиці та жаби. Замкнена в стайні худоба ревіла проразливим сумним голосом.

— Іванку, ходім подивімся до товару! — казав Грицько.

— Я боюся!

— Чого? Таж дивися, в стайні води мало! Худобу треба поспинати, бо подушиться, а погудувати чиж не здалобися?

— Щож їм дам?!

— Бодай зеленого листя! Ходи, не бійся! — І Грицько поволік Іванка на двір.

З очайдушною відвагою кидався Грицько на дерева, ламав дрібне гилля, брав на плечі і бродячи по пояс в воді, двигав до стайні. Іванко дивився на його роботу і дивувався його силі та відвазі.

— Добрий з тебе, Грицьку робітник! — каже Іванко при обіді. — Не жалуєш рук та здоровя, є за що і подякувати! Що я сам почав би?!

А Грицько і не слухає, сьорбає деревляною ложкою горячу страву, що поставила наймичка на стіл, і якусь важку думу думає. Йому прийшло на гадку родинне, тихе згідливе життя Залуків. тих самих Залуків, котрих його батько і він так ненавиділи та не любили. Таж ті Залуки сталися його єдиним прибіжищем та ратунком в його нещастях. Чиж годиться їх так ненавиділи? І за що? За яке?... Якісь питання самі тиснулися до голови, залягали молоду душу, падали на хлопяче серце і малювали перед його очима принадний образ життя численної трудячоїся родини чудними красками.

— А я що? Бурлака, скиталець, дикун без родини, без хати, без куточка! Може незадовго хто задусить мене так, як дусило мене в сні те марево, і кине трупа мого голодним вовкам! — думав Грицько і мало що не заплакав.

— Іванку, чи не звяли би ви мене на службу?! — несподівано запитався Грицько.

— Питай тата!

— Коби тільки скоро вода обпала!

— Лише чи схочеш ти, Грицьку, у нас служити?

— Буду служити вірно; що скажете, все зроблю. Буду учитися жити на світі та заробляти на хліб, щоби колись люди не трутили мене ногою та не прогнали з перед свого порога...

— Може тільки так говориш!

— Ні, Іване! Від нині я не лишу вашої хати, коби тільки тато не прогнали мене за мої пакости зі свого житла!

— Не бійся! Скажи татові правду та красно попроси! А як то нам буде добре! Обидва будемо орати, обидва на ніч з кіньми поїдем, обидва до сіна, до снопів, обидва будемо як брати!

І Грицькові зробилося легше на душі. Іванкова доброта ще більше ломала неподатливу Грицькову природу, розбурхувала

добрі чуття та скріпляла постанову до доброго. Переворот ішов скоро та несподівано; лагідність, прихильність та щирість топтала ненависть та завзяття, лишаючи на їх місце любов.

IX

В кілька днів вода почала опадати. Небо прояснилося і веселими ясними очима липнуло золоте сонічко на землю. На траві осів чорний намул, а зеленого гиля надбережних верб почіплялося чорне намулисте сіно. В Дністрі ще гоготіла брудна, нечиста вода, крутилася та хлюпала об береги, помазані сивавою калюжею. В Юрковім городі наробила повінь великої шкоди; позаливала грядки з морквою, петрушкою, буряками та капустою, потручала високе тичє з фасолею що йно зачала цвисти, повалила мак та примулила горох.

Ходить Юрко та спускає з борізд воду; а Іванко з Грицьком порозбиралися з курманів та підіймають тин (пліт), відкидають нанесене водою різє та зігниле сіно. А сонце гріє, пече; чути тяжкий сопух в повітрю, що уноситься по просторій рівнині з полишеного намулу. Дикі качки величезними стадами пурхають в повітрю, зганяються

понад воду та сідають на більші калабані з водою. З поблизького села нарід висипався на сіножатя з волоками, саками, кошиками та решетами за рибою, по маленьких калабанях талапаються діти та недолітки, по ровах і озерах бродять парубки та господарі з перевішеними зерез плечі торбами.

— Іванку, може би і ми пішли на рибу? — каже Грицько.

— Добре, зараз підем до нашої струги; у струзі аж шипить риба!

— Возьмем може вершки?!

— На що? досить два кошики!

І так що дня Грицько все більше та більше привикав до праці та господарства. В літі ходив з граблями та вилами до сіна, водив на ніч коні, звозив снопи, складав копиці та полукіпки. В осени копав бульбу, поганяв, ба навіть приучався держати за чипіги при плузі. Старий Юрко наказує учить та наставляє як свою рідну дитину.

— От так поволи кіньми, не тягни до себе важками, поверни в право, возьми за чепіги! Уважай на плуг!...

Грицько часами захмуриться, давна привичка в його серци озветься, душа затрепочеться, затнеться, очі блиснуть від злости та завзяття, за горло щось потисне. Але щож?! Погляне кругом себе і побачить

усміхнене Іванкове лице, веселі очі старого Залуки, або почує приязні Маринині слова, душа знов повеселіє, серце забуває завзяття, вертає веселість, плинуть самі слова, а зі словами ллється з Грицькових уст пісня та реготання.

Залука прибрав Грицька як сина. Купив на зиму нові чоботи, кучму та камізельку; Марина пошила сорочки та полотнянки. Радіє Грицько кождою обновою, тішиться мов маленька дитина, спозирає на себе, ходить запишавшися мов гусак між стадом гусий. Вовка тягне до ліса; так і Грицько часами вирветься, полетить на просторі сіножатя, побуяє мов той степовий кінь, зірвавшися з припона часами зробить кому і яку пакість, але це ставалося чим раз рідше. По кождій же такій своїй мандрівці приходив Грицько до Залуки, цілував його в руки та просив...

— Не гнівайтеся, татусечку! Щось впилилося мене нудило та виганяло з хати; чогось мені між людьми ставало банно та тужно, доки не пустився ген-ген в широкий степ...

— Ей Грицьку, Грицьку, забудь про те що минуло! Покинь старі навички, щоби ти коли того не пожалував! Робітник з тебе не злий, але може бути так, що за хвилину ти

все те пустиш. на що довгий час працював гірко. Люди, що піддаються своїй навичці, бувають нещасливими.

Юркові слова глибоко падали в Гриць-кову душу і розбуджували в ній постанову до боротьби з непотрібною навичкою; вони показували хлопцеві дорогу життя серед праці та труду. І він приляг цілим серцем до Залукової хати, полюбив Юрка як бать-ка і Марину як матір, котрої тепла ніколи не зазнав в своїм життю. Його не гріли ма-теринські слова та пестощі, а люди, з кот-рими в своїм життю зустрічався, галюкали мов на собаку, надаючи все нові призвіска та споглядаючи на него з коса. Тепер-жеж тихе родинне життя, ласкаві, приязні слова, добра наука та примір перетворили його в иньшого чоловіка, що зачав догадуватися того, пощо жиє на землі, та забирався змі-ряти до своєї мети.

X.

Минали дні, минали тижні, летіли міся-ці і літа мов дрібні пташки оден за другим, а все спірше-спірше! Чи скаже хто, де вони поділися? Чи відгадає хто, де коли і як пропали? Зазначили по собі свою дорогу любою згадкою, лишили в душі мрачний

відблеск щастя, витиснули на ній образ недолі тай поволоклися дальше... дальше!

Грицько та Іван виросли на парубків. Іван вигнав в гору мов тополя, твар протягнулася а стан стрункий, хороший, лише пиши на білім папері. За тото Грицько розрісся на всі сторони; ні високий, ні малий, кремізний став з него парубій; одною рукою і вола звалив би на землю.

Засвітило Юркові ясне сонічко до хати, пригріло дороге щастя батьківську душу, обгорнуло її невимовними чуттями мов пухкою шовковою наміткою, зраділо на старші літа батьківське серце щастям та долею своїх дітий. Василько скінчив ґімназіяльні школи. Іванко з Грицьком на полі все зроблять: і з'оруть і засіють і скосять і звезуть. Залука сидить в хаті, щось теше, направляє та порядкує своєю старою головою.

— Нині поїдете обома плугами орати на Копань під жито! Лише не виколюйте високих загонів, не зганяйте коний!

Хлопці слухають та повинуються батьківській науці. А люди завидують щастю Залуки, завидують силі, красі та уроді Грицьковій хвалять його працю, проворність та статок.

— Змінився, покинув давні норови, в батька свого не вдався...

Яким-жеж, Бог один знає де обертається; пропав як у воді камінь. Ніхто і вістки про него не принесе до села, чи жиє чи гниє. Грицько деколи згадає про батька затужить, зітхне, ба і слеза закрутиться в очах та покотиться по молодім личку; однак серед праці та роботи серце утихомириться, забуде та верне до рівноваги.

XI.

— Не знати, старий, як цього року станеться з нашими парубками? — питалася якось в неділю Марина старого Залуки, крутячися по хаті.

— І мені це з голови не злазить! Івана може пустять так як тамтого року, але з Грицьком хто знає, що буде! Може піде звивати ґвером!

— Шкода хлопця! Мені здається, що то мій син; якось від якогось часу приляг до серця...

— Змінився набрав розуму, постаточнів, робітник добрий!

— Та щож, нема на чім робити! Отець все прогирив, ще й хату вода забрала...

— Не журися, ми не дамо Грицькові загинути! Кривди хлопцеві не зробим коли так добре обходиться!

За три неділі опісля обстригли в Дрогобичі Грицькові кучерики. Заплакав Грицько, заллявся сльозами старий Залука, заридала і стара Марина, скотилася одна-однісенька слеза по румянім личку Ірини.

Надійшла весна, зацвіли дерева, замаїлася ціла земля квітами та листєм, повеселіло все, а Грицько сумує та думає...

— Чи побачу я ще мій Дністер? Чи увиджу тоті просторі долини, гаї, тоті лози, чагарі? Чи почую мою рідну бесіду, чи може ген-ген за тими лелієвими горами наложу моєю головою?

Минуло літо. Зашелевіло пожовкле листя, подув студенний вітер, на полі пусто, сумно, здається, що ціла природа з легенька закриває сонні очі до зимового відпочинку. По-над беріг стоять голі верби та лозові корчі, шемордять з вітром та протяжним довгим свистом витягають якусь сумну мельодію.

— Бувайте здорові! — каже, забираючися в далеку дорогу, Грицько з клуночком на плечах.

— Ходи здоровий та скоро вертайся в щастю, в здоровю до нас! — гомонять Залуки, випроваджуючи молодого рекрута аж до села та обдаровуючи його то грішми то книщем на далеку дорогу.

Рекрути зібралися в поблизькім селі, пристав до них і Грицько. Кождий прощається з батьком, з матерею, з сестрами та братами. Гомонять слова, чути зойки та ридання, крутяться в очах сльози. Лунає серед того і весела парубоцька пісня, дзеленькають підківки.

Затуркотіли вози. Підїхав возом і Іван, щоби Грицька завезти аж до самого Самбора. Рекрути повискакували на вози, кинули в гору шапками, поклонилися, закричали ще раз. Заіржали коні, озвалися слова прощання, вози покотилися ген-ген далеко, проваджені заплакиними очима. Перед рекрутами далеко в горі під самими хмарами, що залягли сумне осінне небо, закрюмкали журавлі; довгим чорним ключем летіли вони у „вирій", в далеку теплійшу сторону, пращаючи свій рідний край, своє любе гніздо. Чи вернуться вони всі на весну до нас? Чи може хуртовина та буря неодному поломить крила та кине каліку в яку бездонну пропасть?

Такі думки пересувалися по душі неодному рекрутові; таку думку думав і Грицько, пускаючися в далеку, чужу чужину. Йому ставало жаль за рідною землею, за Дністром старим, за тою просторою рівниною, за Залуками, за своєю золотою волею, кот-

ру тепер закують в цісарський кабат. Чи побачить ще коли рідні сторони? Чи вернеться до них здоровий? Чи може приволочеться калікою без руки або ноги, так як прийшов до села Михайло Важний? Або може ген-ген далеко в чужім краю загине забутий?

XII.

Минуло три роки, як бичем махнув. Грицько вернув здоровий з війська до Залуків. Тішиться Юрко, радіє Марина мов поворотом своєї рідної дитини; з веселим лицем витає Іван Грицька. І знов життя у Залуків поплило звичайною ходою серед праці та труду.

Грицько в світі межи чужими людьми дечого доброго навчився; на чужині ще більше приляг до рідної землі, навчився ще горячійше любити свою ниву. Та щож, одна однісенька туга залягала молоде Грицькове серце та душила кліщами за душу.

— Чи до гробової дошки лишитися мені наймитом?! Прийдеться може на старости літ вбиватися та штуркати об чужі одвірки та пороги! Може й Залуки люблять так довго, доки є сила та доки служать руки до праці, а пізнійше проженуть від хати, не ска-

завши і „Спаси Біг!“

Такі невеселі думки плили нераз Грицькові до голови та тиснули за молоде серце, а найбільше-ж ворушилися вони на Івановім весіллю. І хотяй Грицько дружбував богацькому синові, хотяй сміявся та співав, то всеж таки якась невимовна туга залягла серце і серед найвеселійших хвиль мало що не хлюнули з його очий рясні сльози та не пронеслося гірке ридання.

Ще більше защимiло та заболiло Грицькове серце, коли до Залуки почали приходити люди та допрошуватися о руку сімнайцятилітної Іринки. Якись дур брався його голови; думки мішалися, робота не бралася рук, коло серця щось лоточило. Грицько посумнів, упав з лиця та поблід; ба зачав казати Юркові...

— Треба мені вас покидати та йти де в світ за очі!

— Чи тобі у мене зле? Чи не обходилися ми з тобою як з рідною дитиною? Чого-ж тобі в світі шукати? Якої долі шукаєш? — каже старий.

— А деж сирота-бурлака має долю?! Нема ні хатини ні нивки, хіба от цих десять здорових пальців!

— Не журися! Буде хата, буде все, коби здоровля! Я не дам тобі загинути!

— Коли ласка, „спаси Біг!“, але...

— Але що? Ну, не говори! Я знаю все!... І Ірина буде твоя...

XIII.

В осени було у Залуків велике родинне свято. Василь, окінчивши школи, оженившись та висвятившися на священника, мав в церкві свого родинного села першу Службу Божу. Юрко і Марина аж плакали з радости. Люди слухали кождого Василевого слова, зітхали та завидували щастя Залукам.

Того самого дня повінчався в церкві і Грицько з Іриною. Старий Залука за той рік повикуплював весь ґрунт Баривків з чужих рук, побудував гарні будинки на „Мелниках“ обгородив, засіяв поле під зиму і віддав те на посаг своїй донці.

Грицько цілував по ногах Юрка та Марину, дякував за добру науку, за виховання, за хліб та сіль. Він припав до землі, на котрій уродився, з радости та втіхи обливав її сльозами, благословлячи Залуку за те, що не дав його батьківській ниві пропадати в чужих руках. Доперва нині пізнав Грицько ціну та вагу рідної ниви і клявся доглядати її мов зіниці свого власного ока,

працювати та обробляти, стеречи та шанувати.

* * *

Була ясна літня ніч. До „Мельників“ заблукався якись старий каліка без ноги з приправленою кулею. Його лице набрескло, сива борода филями спадала по грудях, на голові сторчала стара дірава „мармурка“ (шапка).

— А це що? — казаз сам до себе старий, підходячи до Грицькового житла. — Хто це на моїй землі смів ставити такі будинки? Певне ненаситний Залука!... Почикай же, не діждеш драбе!

І старий взяв в кулак соломи, шаркнув сірником та підпалив. Світ лупнув ясними очима та освітив погану твар та мутні очі. Старий ніс запалену солому під стріху. Але вулицею надійшов з косою на плечах Грицько.

— Стій, бо косою зітну голову!... Не пали! — закричав здоровим голосом.

— Кому?! — дрожачим голосом запитався старий, опускаючи солому на землю.

— Тобі!

— Мені?... Якимові?... Таж то моє обійстя!

— Тату! Тату!

— Грицьку!... Моя дитино, мій сину!...

Обнялися, заллялися дрібними сльозами мов маленькі діти.